

УДК 343.2

*Резнік Ю. С., к. ю. н., старший викладач
відділу підвищення кваліфікації прокурорів з
питань запобігання корупції, Інститут
підвищення кваліфікації прокурорів
Національної академії прокуратури України,
м. Київ.
ORCID ID: 0000-0002-6464-3916.*

**ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ЗМОВИ В КРИМІНАЛЬНОМУ
ПРАВІ**

Анотація. Стаття присвячена дослідженню поняття змови в кримінальному праві. Аналізується поняття «змова» та її значення для кваліфікації злочинів. Визначаються та аналізуються ознаки змови. В кримінальному праві поняття змови вживається при визначенні форм співучасті у злочині. При аналізі поняття попередньої змови акцентується, що ключовими моментами в цій ознаці є час досягнення змови, її зміст і форма зовнішнього вираження. В статті аналізується можливість існування змови на різних стадіях злочину. Обґрунтовується, що встановлення змови відіграє ключове значення при кваліфікації злочинів.

Ключові слова: змова, попередня змова, група осіб, за попередньою змовою, група осіб без попередньої змови.

*Reznik Julia, Candidate of Law, Senior Lecturer
Division of Prosecutors' Training with
issues of prevention of corruption
Institute for the Prosecutor's Training
National Academy of Public Prosecutor of Ukraine*

**DETERMINATION OF THE CONCEPT OF STAMP CONSPIRACY IN
THE CRIMINAL LAW**

Abstract. The article is devoted to the study of the question of conspiracy in criminal law and its importance for the qualification of crimes. The concept of "conspiracy" and its significance for qualification of crimes are analyzed. The signs of conspiracy are determined and analyzed. In criminal law, the notion of conspiracy is used in determining the forms of complicity in a crime. In analyzing the concept of the previous conspiracy, it is emphasized that the key points on this basis are the time to reach a conspiracy, its content and the form of external expression. The article analyzes the possibility of conspiracy at different stages of the crime. It is substantiated that the establishment of a conspiracy plays a key role in qualifying crimes.

Keywords: conspiracy, preliminary conspiracy, group of persons, according to the previous conspiracy, group of persons without prior conspiracy.

JEL: K 14.

DOI: <https://doi.org/10.36477/2616-7611-2019-08-14>

Постановка проблеми. Боротьба зі злочинністю є одним з пріоритетних напрямів діяльності держави. Особлива увага приділяється протидії злочинам, вчинених групами осіб або організованими групами, оскільки такі злочини мають більшу суспільну небезпеку. Вчинення злочинів групою чи організованою злочинністю неможливе без змови між їх учасниками. Проте питання змови є малодослідженим у кримінально-правовій науці попри свою актуальність.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження поняття змови в кримінальному праві та значення для кваліфікації злочинів.

Аналіз останніх досліджень. В кримінальному законодавстві термін «змова» вживається в словосполученні «група осіб за попередньою змовою» як форми співучасті, яка закріплена у Кримінальному Кодексі України (далі — КК України) [1]. Тому науковці здебільшого його вивчали як ознаку форми співучасті у злочині, а саме: Анохіна Л. С., Дудоров О. О., Кваша О. О., Ус О. В. та ін.

Виклад основного матеріалу. Перш за все, звернемося до етимології поняття «змова». Великий тлумачний словник поняттю «змова» надає два значення: по-перше, змова — це таємна угода для досягнення якої-небудь мети (частіше політичної); по-друге, змова — це взаємна домовленість кількох чи багатьох осіб про спільні дії [2, с. 467]. Наведене надає можливість виокремити такі ознаки згоди:

- 1) кілька осіб;
- 2) таємність;
- 3) угода (домовленість);
- 4) спільність дій;
- 5) мета.

Розглянемо детальніше всі ці ознаки.

В тлумачних словниках української мови угода розглядається як взаємна домовленість про що-небудь [3, с. 1495]. Домовленість же визначається як умова, досягнута попередньою розмовою, переговорами [9, с. 356]. Згідно з іншим визначенням, домовленість — це взаємна згода з високим рівнем відповідальності за ключовими питаннями (як правило, про права і обов'язки) [4]. Звідси, угоду можна визначити як взаємну згоду щодо умов особливого характеру, досягнуту шляхом попередніх переговорів.

Таємність визначається, по-перше, як щось навмисно приховуване від інших, відоме небагатьом або тільки кому-небудь одному; по-друге, те, що не підлягає розголошенню; секретне; по-третє, не дозволене законом; конспіративне, підпільне [11, с. 13].

Щодо кількісного складу осіб, які беруть участь у змові, то це має бути дві і більше особи.

Спільність дій характеризується як, по-перше, нерозривний зв'язок, єдність; по-друге, дії, що виконуються, досягаються і т. ін. всіма (в суспільстві, групі, колективі) [2, с. 1368].

Мета визначається як те, до чого хтось прагне, чого хоче досягти; ціль [10, с. 683]. Вважаємо, що мету можна розглядати як проміжкову —

створення у двох і більше осіб можливості для заподіяння суспільно небезпечної шкоди об'єктам кримінально-правової охорони, а також кінцеву — вчинення цими особами надалі певного злочину, передбаченого Особливою частиною КК України.

Таким чином, змова — це таємна взаємна згода декількох осіб про спільні дії, спрямовані для досягнення певної мети, а саме — вчинення певного злочину, передбаченого Особливою частиною КК України.

Як нами уже зазначалося, поняття «змова» вживається при визначенні форм співучасті у вчиненні злочину. Тому дослідження даного терміну доцільно проводити через призму цього поняття.

В науковій літературі приділено досить багато уваги дослідженню поняття співучасті у злочині та її форм.

Так, зокрема, А.А. Піонтковський виділяє дві форми співучасті:

- 1) співучасть без попередньої змови;
- 2) співучасть з попередньою змовою [8, с. 368].

Вчинення злочину групою осіб без попередньої змови має місце у випадку, коли особи не домовлялися про спільне вчинення злочину і умисел на його вчинення виник у цих осіб спонтанно, на відміну від вчинення злочину групою осіб за попередньою змовою.

О.О. Дудоров, досліджуючи ознаки групи осіб за попередньою змовою визначає, що злочин, вчинений такою групою осіб за попередньою змовою, характеризується такими кримінально-правовими ознаками:

- 1) участь у вчиненні злочину декількох (двох і більше) осіб;
- 2) попередня змова [3, с. 131].

Попередню змову науковець визначає як специфічну ознаку розглядуваної форми співучасті, що означає домовленість декількох осіб про спільне вчинення злочину, що відбувається заздалегідь [3, с. 131]. Крім того, така домовленість повинна стосуватися вчинення конкретного злочину і відбуватися до початку виконання об'єктивної сторони складу злочину [6, с. 95].

Ключовими моментами в цій ознаці є час досягнення змови, її зміст і форма зовнішнього вираження.

Попередня змова відбувається до початку вчинення злочину, під яким прийнято розуміти початок вчинення злочинного діяння. Вона має бути досягнута до початку виконання хоча б одним з учасників групи діяння, передбаченого як обов'язковий елемент об'єктивної сторони складу відповідного закінченого злочину. Причому проміжок часу між такою домовленістю й початком вчинення злочину може бути різним і вирішальної ролі не відіграє: домовленість може бути досягнута як за тривалий час до вчинення злочинного діяння, так і за кілька годин, хвилин чи навіть секунд до цього. Усі домовленості, які досягаються до замаху на вчинення злочину, є попередніми; ті ж, які мають місце вже під час здійснення замаху, не можуть розглядатись як попередні [3, с. 132].

Тобто можна стверджувати, що така домовленість можлива лише на стадії готування до злочину. Як відомо, ч.1 ст.14 КК України одним з видів

готування передбачає змову осіб на вчинення злочину, яка традиційно розуміється як згода двох або більше осіб про спільне вчинення злочину.

Як стверджує О.О. Дудоров, зазначена угода має бути результативною і, виходячи за межі виявлення наміру, передбачає з'ясування хоча б у загальних рисах деталей підготовлюваного злочину [5, с. 434].

Варто зазначити, що змова на вчинення злочину як форма готування до злочину, може утворювати самостійні склади закінченого злочину. Наприклад, змова про вчинення дій, спрямованих на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади (ч. 1 ст. 109 КК України).

Варто звернути увагу, що законодавець використовує термін «попередня змова». Звідси виникає питання: чи може існувати змова не попередня, тобто така, яка виникає уже під час замаху на злочин чи безпосередньо під час вчинення злочину (виконання об'єктивної сторони злочину) і чи буде така змова впливати на кваліфікацію злочину?

Як стверджує М.І. Мельник, відсутність попередньої змови не виключає можливості змови між членами групи осіб під час виконання ними об'єктивної сторони злочину. Безпосередньо вчиняючи злочин, вони можуть домовлятися при цьому про характер спільних дій, розподіляючи ролі, узгоджувати свою подальшу (у т.ч. пост кримінальну) поведінку тощо [7, с. 94]. Тобто така змова має місце при вчиненні злочинів групою осіб і, як відомо, вона є кваліфікуючою ознакою багатьох злочинів.

Щодо часу виникнення такої змови існує декілька поглядів. Зокрема, М. І. Мельник, передбачає можливість змови під час виконання ними об'єктивної сторони злочину (як уже зазначалося вище) [7, с. 94]. Проте, А. С. Беніцький вважає, що така змова повинна відбуватися у процесі вчинення злочину, але до початку виконання об'єктивної сторони складу злочину [5, с. 503].

На нашу думку, твердження А. С. Беніцького є спірним, оскільки домовленість про спільні дії можлива і під час виконання об'єктивної сторони складу злочину. На підтвердження нашої позиції, розглянемо таку ситуацію. Особа вчиняє крадіжку з проникненням в житло. Злочинцю не вдається відкрити двері приміщення і він викликає на допомогу друга, з яким домовляється про поділ награваного як винагороду за допомогу. Як бачимо, домовленість виникає уже на стадії замаху на злочин, тобто об'єктивна сторона вже виконується.

Такої ж думки притрималися А. А. Вознюк та О. В. Хуторянський. На їхню думку, така змова досягається після початку виконання об'єктивної сторони, а саме в процесі вчинення злочину й здебільшого виявляється у спільному усвідомленні і погоджених діях учасників групи стосовно одного й того самого потерпілого чи потерпілих, взаємній допомозі тощо. Злочинна діяльність одного виконавця може долучатися до злочину, який вже розпочато іншим (іншими), але до його закінчення або припинення. Один співучасник має сприяти вчиненню злочину іншому, а останній усвідомлювати й сприймати його. Інакше це не співучасть [6, с. 98].

Подібне твердження висловлює і В. О. Навроцький, який стверджує, що група осіб може утворитися у силу того, що попередня поведінка учасників давала підстави розраховувати на взаємне сприяння у вчиненні злочину, а може виникнути і в процесі вчинення посягання. Крім того, науковець вказує, що погодженість дій учасників групи передбачає спрямованість посягання щодо одного і того самого потерпілого чи потерпілих, взаємну допомогу, використання однотипних способів вчинення злочину тощо [12, с. 379].

Отже, змова можлива на всіх стадіях вчинення злочину. Однак, відмінність змови від попередньої змови полягає у часі досягнення домовленості між учасниками групи.

Щодо зовнішньої форми змови, то, як зазначає О. О. Дудоров, попередній змові як ознаці групи осіб за попередньою змовою властиві дві форми:

1) елементарна — домовленість про окремі чи найбільш загальні питання вчинення злочину (наприклад, домовленість про вид злочину й час його вчинення);

2) детальна — домовленість, яка охоплює всі або більшість подробиць вчинення злочину (домовленість про вид злочину, місце, час, спосіб, знаряддя й засоби вчинення, потенційних потерпілих, розподіл ролей між співучасниками тощо).

Можливі різні форми зовнішнього вираження попередньої змови: усна; письмова; з використанням технічних засобів (телефону, мережі Інтернет тощо); шляхом конклюдентних дій (із використанням жестів, міміки чи інших рухів) [3, с. 132].

Варто зазначити, що встановлення змови відіграє ключове значення при кваліфікації злочинів.

Як зазначає О. Ус, така форма співучасті як: а) вчинення злочину групою осіб, є обов'язковою ознакою одного складу злочину (ч. 1 ст. 316 КК) та кваліфікуючою ознакою в 11 складах злочинів (наприклад, ч.2 ст. 121, ч. 2 ст. 126, ч. 3 ст. 152 КК України); вчинення злочину групою осіб за попередньою змовою передбачено як кваліфікуючу ознаку у 96 складах злочинів (наприклад, ч.2 ст. 210, ч. 2 ст. 212, ч. 2 ст. 216 КК України) [13, с. 151].

Так, при кваліфікації дій учасників злочину вчиненого групою осіб (без попередньої змови) потрібно враховувати такі умови:

- 1) два або більше учасники, наділені ознаками суб'єкта злочину;
- 2) кожен учасник виступає як виконавець злочину, тобто бере безпосередню участь у виконанні об'єктивної сторони складу злочину;
- 3) учасники діють погоджено, але без попередньої змови про свої дії.

Злочин, вчинений за попередньою змовою групою осіб, кваліфікується з урахуванням того, як сформульована стаття Особливої частини КК. При цьому можливі такі варіанти:

- 1) у диспозиції статті передбачено вчинення злочину за попередньою змовою групою осіб (тобто ця форма співучасті виступає як співучасть

особливого роду) — діяння учасників групи кваліфікуються лише за відповідною частиною статті Особливої частини КК, без посилання на статті Загальної частини. Участь у вчиненні такого злочину осіб, які не входять до складу групи, кваліфікується з посиланням на частини 3, 4, 5 ст. 27 КК;

2) у диспозиції статті вчинення злочину за попередньою змовою групою осіб не передбачено (тобто має місце співучасть у власному розумінні слова). Тоді діяння учасників групи кваліфікуються за ч. 2 ст. 28 КК та статтею Особливої частини КК, яка передбачає вчинення такою групою злочин. Участь у вчиненні такого злочину осіб, які не входять до складу групи, кваліфікується з посиланням на частини 3,4, 5 ст. 27, ч. 2 ст. 28 КК.

3) у диспозиції статті передбачена більш висока форма співучасті — вчинення злочину організованою групою, вчинення ж злочину групою осіб даною статтею не передбачено. У такому випадку скоєне учасниками групи кваліфікується як вид злочину, вчиненого однією особою, з посиланням на ч. 2 ст. 28 КК. Участь у вчиненні злочину осіб, які не є учасниками групи, кваліфікується з посиланням на частини 3, 4, 5 ст. 27, ч. 2 ст. 28 КК і статтю Особливої частини про відповідний вид злочину, вчиненого однією особою. [12, с. 381-382].

Висновки. Підсумовуючи все вище викладене, можна зробити такі висновки. Змова — це таємна взаємна згода декількох осіб про спільні дії, спрямовані для досягнення певної мети, а саме — вчинення певного злочину, передбаченого Особливою частиною КК України. Залежно від часу виникнення домовленості між учасниками можна виділити попередню та непопередню змови. Змова можлива на всіх стадіях вчинення злочину. Вчинення злочину групою осіб без попередньої змови або групою осіб за попередньою змовою визначено кваліфікуючою ознакою і, такою, що обтяжує відповідальність.

Література:

1. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25-26. Ст. 131.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
3. Дудоров О.О. Група осіб за попередньою як форма співучасті в злочині / О.О. Дудоров // *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2015. № 3. С. 130-138.
4. Енциклопедія практичної психології / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://psychologis.com.ua/dogovorennost.htm>
5. Кримінальне право. Загальна частина: Підручник / [За ред. А. С. Беніцького, В.С. Гуславського, О.О. Дудорова, Б.Г. Розовського]. К.: Істина, 2011. 1112 с.
6. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [Д.С. Азаров, В.К. Гришук, А. В. Савченко та ін.; за заг. ред.. О.М. Джужі, А.В. Савченка, В.В. Чернея]. К.: Юрінком Інтер, 2016. 1064 с.

7. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [За ред.. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка]. — [4-те вид., переробл. та доповн.]. К.: Юридична думка, 2007. 1184 с.
8. Пионтковский А.А. Учение о преступлении. Курс советского уголовного права. Общая часть / Пионтковский А.А. М., 1961. 549 с.
9. Словник української мови: в 11 т. / [ред. колег. І. К. Білодід (голова) та ін.]. К.: Наукова думка, 1970 — 1980. — Т. 2: Г-Ж [ред. П. Й. Горещкий, А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк, Н. І. Швидка]. К.: Наукова думка, 1971. 550 с.
10. Словник української мови: в 11 т. / [ред. колег. І. К. Білодід (голова) та ін.]. — К.: Наукова думка, 1970 — 1980. — Т. 4: І — М / [ред. А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк, П. П. Доценко]. К.: Наукова думка, 1973. 840 с.
11. Словник української мови: в 11 т. / [ред. колег. І. К. Білодід (голова) та ін.]. — К.: Наукова думка, 1970 — 1980. — Т. 10: Т-Ф / [ред. А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк, П. П. Доценко]. — К.: Наукова думка, 1979. 658 с.
12. Українське кримінальне право. Загальна частина: підручник [за ред. В. О. Навроцького]. К. : Юрінком Інтер, 2013. 712 с.
13. Ус О. Правила кваліфікації злочинів, вчинених у співучасті / О. Ус // Вісник Національної академії правових наук України. 2014. № 1. С. 149-159.

References:

1. Kryminal'nyj kodeks Ukrainy vid 5 kvitnia 2001 roku № 2341-III // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2001. № 25-26. St. 131.
2. Velykyj tlumachnyj slovnyk suchasnoi ukrains'koi movy (z dod. i dopov.) / uklad. i holov. red. V.T. Busel. K.; Irpin': VTF «Perun», 2005. 1728 s.
3. Dudorov O.O. Hrupa osib za poperedn'oIU iak forma spivuchasti v zlochyni / O.O. Dudorov // Visnyk Zaporiz'koho natsional'noho universytetu. Yurydychni nauky. 2015. № 3. S. 130-138.
4. Entsyklopediia praktychnoi psykholohii / [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu: <http://psychologis.tsom.ua/dogovorennost.htm>
5. Kryminal'ne pravo. Zahal'na chastyna: Pidruchnyk / [Za red. A.S. Benits'koho, V.S. Huslavs'koho, O.O. Dudorova, B.H. Rozovs'koho]. K.: Istyna, 2011. 1112 s.
6. Naukovo-praktychnyj komentar Kryminal'noho kodeksu Ukrainy / [D.S. Azarov, V.K. Hryshchuk, A. V. Savchenko ta in.; za zah. red.. O.M. Dzhuzhi, A.V. Savchenka, V.V. Chernieia]. K.: Yurinkom Inter, 2016. 1064 s.
7. Naukovo-praktychnyj komentar Kryminal'noho kodeksu Ukrainy / [Za red.. M.I. Mel'nyka, M.I. Khavroniuka]. — [4-te vyd., pererobl. ta dopovn.]. K.: Yurydychna dumka, 2007. 1184 s.
8. Pyontkovskij A.A. Uchenye o prestuplenyy. Kurs sovetskoho uholovnoho prava. Obschaia chast' / Pyontkovskij A.A. M., 1961. 549 s.
9. Slovnyk ukrains'koi movy: v 11 t. / [red. koleh. I. K. Bilodid (holova) ta in.]. K.: Naukova dumka, 1970 — 1980. — Т. 2: H-Zh [red. P. J. Horets'kyj, A. A. Buriachok, H. M. Hnatiuk, N. I. Shvydka]. K.: Naukova dumka, 1971. 550 s.

10. Slovnyk ukrains'koi movy: v 11 t. / [red. koleh. I. K. Bilodid (holova) ta in.]. — K.: Naukova dumka, 1970 — 1980. — T. 4: I — M / [red. A. A. Buriachok, H. M. Hnatiuk, P. P. Dotsenko]. K.: Naukova dumka, 1973. 840 s.
11. Slovnyk ukrains'koi movy: v 11 t. / [red. koleh. I. K. Bilodid (holova) ta in.]. — K.: Naukova dumka, 1970 — 1980. — T. 10: T-F / [red. A. A. Buriachok, H. M. Hnatiuk, P. P. Dotsenko]. — K.: Naukova dumka, 1979. 658 s.
12. Ukrains'ke kryminal'ne pravo. Zahal'na chastyna: pidruchnyk [za red. V. O. Navrots'koho]. K. : Yurinkom Inter, 2013. 712 s.
13. Us O. Pravyla kvalifikatsii zlochyniv, vchynenykh u spivuchasti / O. Us // Visnyk Natsional'noi akademii pravovykh nauk Ukrainy. 2014. № 1. S. 149-159.